Чыла эллласе пролетарий-шамыч, ушныза!

Ленин—Сталин паша верч кучедалаш ямде лий!

Ямде лий

ВЛКСМ МАРОБКОМЫН ОРГАНЖЕ
Адрес: Йошкар-Ола, Совет пӧрт, „Ямде лий" редакций

1939 ий
4
сентябрь
№41 (605)

САЙЫН КАНЫШНА—САЙЫН ТУНЕМЫНА

ПЕРВОКЛАССНИК-ШАМЫЧ

1 сентябрь. Йошкар-Оласе 4-ше номеран неполный средний школа шолеш.

1-ше „Б" класс. Первый гана тунемаш толшо йоча-шамыч пайрем вургемым чиен классышке куанен пурат. Туныктышо Васса Александровна йоча-шамыч дене шыман мутланен, нуным парт коклашке шындылеш.

Йоча-шамычлан але чылажат у: волгыдо, ару класс, ош пырдыжыште вождь-шамычын портретышт улыт, окнаште—пеледыш. Йоча-шамыч у йолташышт дене кутырат, воштылыт.

— Вася, мый тунем пытарен туныктышо лияш шонем, а тый кӧ лияш шонет?—манын Попова Сима йодеш.

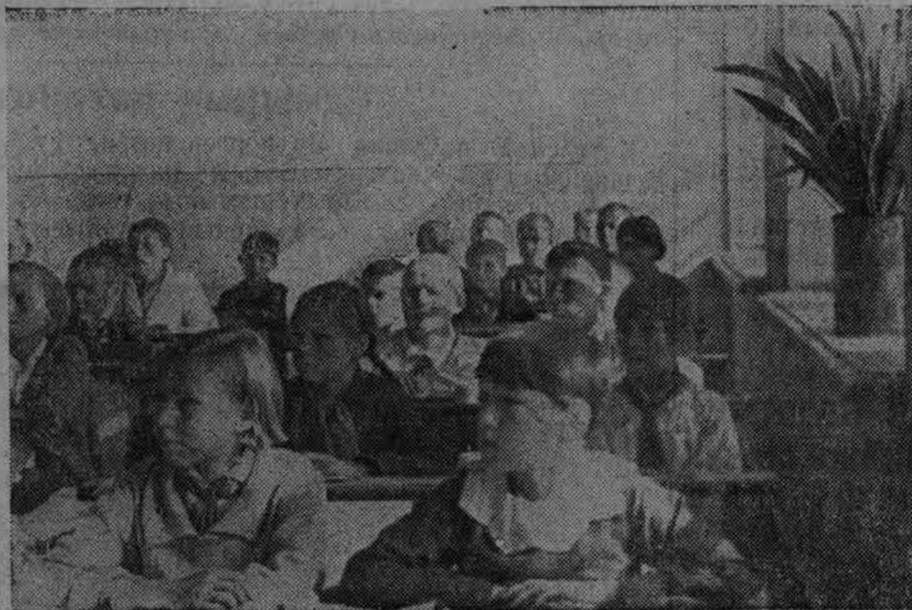
— Мый летчик лиям, теве Гордеев Митят „летчикак лиям" манеш.

8 часат 30 минут. Звонок. Васса Александровна йоча-шамычым список почеш проверятлымек,—тачe Советский Союз мучко кугу куанымаш дене пиалан йоча-шамыч школышко тунемаш толыт. Мемнан коммунистический партий да калыкын вождьшо Сталин йолташ тыгай весела илышым, тунемаш правам пуэныт. Тыгай илыш ик капиталистический элыштат уке. Йоча-шамыч, те ынде 1-ше классыште тунемшылан шотлалтыда, шкендан примерне кучаш, урокым сайын колышташ кӱлеш,—манын первый урокшым тӱҥале.

Варажым Васса Александровна йоча-шамычын мом моштымыштым, шинчымыштым йодышто.

Йоча-шамыч кокла гыч шукыжо сайынак шотлен моштат. Деревяшкин Альберт ден Сима лудын моштат. Смирнов Шура „Волк и семеро козлят" йомакым ойлыш. Бобкова Люса „1 мая" почеламутым каласыш. **С. Ф.**

Йошкар-Оласе 9-ше номеран средний школышто. Визымше „Б" кассыште первый урок. Фото М. Чуршуковын.

6-шо „Б" классыште чыланат шолыт. Йоча-шамыч икте-весыштлан книгам ончыктылыт, кеҥежым кузе канымышт нерген кутырат. Ик парт йыр шукын погыненыт: тыште староста Медведкова Апонария тетрадьлан оксам пога. Дежурный порым, тряпкым ямдылымек классыште ончен лекте,—чыланат классыште улыт мо? Да, 35 йоча-шамыч чыланат толыныт, звонокым вучат. Вашке ынде занятий тӱҥалеш. Первый занятий! Первый урок—биологий.

Омса почылто да туныктышо кидешыже лютик-пеледыш-шамычым, пеледышан картинкым кучен пурыш. Первый мутшо тудын лие:

— Иоча-шамыч! Те мыйым ода пале, мый тендам ом пале. Мыйын лӱмем—Надежда Яковлевна. А тендам эркын-эркын палаш тӱҥалам. Ме первый пелийыште биологийым тунемаш тӱҥалына, а варажым зоологийыш куснена. А вот тачe пеледышан шудо-шамыч нерген повторитлена.

У туныктышо каникуллан могай заданий пумым йодышто, кузе шуктымым палыш. Вара ӱстембач лютикым нӧлталын йодо:

— Тиде мо тыгай?

Тунам кажныже каласышт:

— Лютик.

— Мый кажне партлан ик лютик гыч пуэдем. Эше нимат ида ыште, мый сейчас умылтарем.

Надежда Яковлевна пуэден пытарымек, тиде шудын ужашыжешамычым чыла раш каласкалыш, пеледышыжым эше утларак раш умылтарыш, йоча-шамычланат йодышым пуэдыш. Варажым ош пор дене доскаш кандаш йодыш-шамычым возен шындыш.

— Те шкендан пеледышдам ончен, мо кӱлешым шотлен, тиде йодышлан ответым пуза,—тудо каласыш,—теве тиде картинке гыч те ончен кертыда,—тӱрлӧ чиян, лютик пеледыш сӱретан картинкым пыжыктен пелештыш.

Тунемше-шамыч пашашке пижыч. Нуно пеледышым ончат, лышташ-шамычым шотлат, адак возат.

Икмыняр жап гыч звонок шергылте. Ынде погкалаш кӱлеш. Но нуно эше тугак шинчат. Нунылан тиде урок пеш келшен. Туныктышо класс гыч каймыже годым каласыш:

— Ынде ме уроклаште эре пеледыш, шудо, микроскоп дене тунемаш тӱҥалына. Опытым чӱчкыдын ыштена. Те тӱрлӧ пеледыш-шамычым погыза, шуэн верештше шудо-шамычым школыш кондыза.

Вот первый урок шижде эртен, вашке вес урок...

Йыв. Федотов.

Йошкар-Ола район,
Медведево средний школа.

У ВИЙ ДЕНЕ ТУНЕМАШ

Пыл ора-влак курык семын
Кӱкш каваште шып эртат.
Толкын-шамыч ерын сержым
Пуйто шулдыр ден лупшат.

Сад укшер ден писын модын
Лай мардеж олмам кӱреш.
Вот лышташ гын укш гыч кӱрлын
Эркын пӧрдын лып возеш.

Легерь, ер да чодралаште
Шӧртньӧ гай кеҥеж эртен.
Той уржа вуй погымаште
Муро йӱк мемнан шоктен.

У сумкамым кидыш налын
Тачe школыш ошкылам.
Тыгe чаплын жап эртен гын,
Мый и чаплын тунемам.

Очетов Миклай.

СОРЕВНОВАТЛАШ ТӰҤАЛЫНА

Мый кеҥеж каникулым сай эртаренам: модынам, тӱрлӧ книга-шамычым лудынам. Мыланем „Слепой гость" книга эн чот келшен. Тиде книгаште изи рвезын ачажым эскерыме нерген да ачажын тушман улмыжым палыме нерген возымо. Адак йолташем шамыч дене йӱштылаш коштын улына.

Теве ынде шыже шуын. У вий дене тунемаш тӱҥалын улына. Ӱмаште кумышо классыште „хорошо" отметка дене тунемым, а тений, 4-ше классыште, эше сайын тунемаш тыршем. Ме Панкротова Лида дене коктын соревноватлаш тӱҥалына.

Головенкова Лида.

Шернур нач. школа.

Миленцова Люса ден Сорокина Валя сылне литературым лудаш пеш йӧратат. Нуно первый кечынак школысо библиотекыште у книгам налыныт.
Фото М. Чуршуковын.

81

Советский Союзын Геройыштым майор С. И. Грицевец ден майор Г. П. Кравченком „Советский Союз Герой" кокымшо медаль дене наградитлыме нерген

СССР ВЕРХОВНЫЙ СОВЕТ ПРЕЗИДИУМЫН

УКАЗШЕ

Советский Союз Герой званийым налашлан правам пушо боевой заданийым образцово шуктымылан да боевой заданийым шуктымо годым выдающийся героизмым ончыктымылан, **„Советский Союз Герой" кокымшо шӧртньӧ медаль дене** наградитлаш, бронзовый бюст-шамычым соорудитлаш да нуным наградитлалтше-шамычын родинешышт постаментеш установитлаш:

1. Советский Союз Герой майор Сергей Иванович **Грицевецым.**
2. Советский Союз Герой майор Григорий Пантелеевич **Кравченком.**

СССР Верховный Совет Президиум Председатель М. КАЛИНИН.

СССР Верховный Совет Президиум Секретарь А. ГОРКИН.

Москва, Кремль. 1939 ий 29 август.

1-й Созыв СССР Верховный Советын Нылымше внеочередной Сессийже лийын

28 августышто Мокваште Кугу Кремлевский Дворецыште СССР Верховный Советын Нылымше внеочередной Сессийже почылтын ыле.

Верховный Советын кок палатыштыжат — Союз Совет ден Национальность Советыште тыгай вопрос-шамычым онченыт:

1. Ял озанлык налог нерген закон проект. Тиде вопрос дене докладым СССР Финансе Калык Комиссар **А. Г. Зверев** йолташ ыштен.

2. Всеобщий воинский обязанность нерген закон проект. Тиде вопрос дене докладым СССР Оборона Калык Комиссар Советский Союз Маршал **К. Е. Ворошилов** йолташ ыштен.

3. Германия ден Советский Союз коклаште нападатлаш огыл нерген договорым ратифицироватлымаш (пеҥгыдемдымаш — ред.). Тиде вопрос шотышто СССР Калык Комиссар-шамыч Совет Председатель да Иностранный Паша Калык Комиссар **В. М. Молотов** йолташ выступатлен. Молотов йолташын выступатлымыже почеш СССР Верховный Совет тыгай пунчалым луктын:

1. „Правительствын внешний политикыжым одобритлаш.

2. Советский Социалистический Республика-шамыч Союз ден Германия коклаште 1939 ий 23 августышто Москваште заключитлыме нападатлаш огыл нерген договорым ратифицироватлаш".

Ял озанлык налог нерген, Всеобщий воинский обязанность нерген СССР Верховный Совет Закон-шамычым приниматлен.

Депутат-шамыч **И. В. Сталин** йолташым да тудын боевой соратникше-шамычым — **В. М. Молотов, К. Е. Ворошилов, Л. М. Каганович, М. И. Калинин, А. И. Микоян, А. А. Жданов, Н. С. Хрущев, Л. П. Берия, Г. М. Маленков, М. Ф. Шкирятов** йолташмытым да молымат пеш виян да кужун сово кырымаш дене вашлийыныт.

1-й Созыв СССР Верховный Советын Нылымше внеочередной Сессийже 1 сентябрьыште шке пашажым пытарен.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЮНОШЕСКИЙ КЕЧЕ

6 сентябрьыште Международный юношеский кечылан 25 ий темеш. Тиде кече —чыла тӱнясе шемер молодежын империалистический сар ваштареш, тыныс илыш верч, социализм верч кучедалме боевой кечыже.

1915 ийыште, империалистический сар годым, Владимир Ильич Ленинын инициативыже почеш Берн олаш (Швейцария) молодежын социалистический организацийже-шамычын конференцийым эртарыме. Тиде конференций сар ваштареш, тыныс илыш верч кучедалме Международный юношеский кечым эртараш пунчалын. Тудын деч вара Международный юношеский кече ий еда эртаралтеш.

Пиалан Советский молодежь тиде кечым пӱтынь тӱнясе молодежь дене изак-шоляк солидарностьым пеҥгыдемдыме, фашизм ваштареш, тыныс илыш верч кучедалме лозунг дене, производствылаште стахановский паша методым эше куатлан шарымаш дене эртара. Мемнан элысе калыкын икшывыжт Ленин—Сталин партий вуйлатыме почеш шке эрыкышт дене кушкыт, пеледыт.

Самырык патриот Гуй Эр

Китайский писатель Би Е шкенжын ик очеркыштыже латвич ияш самырык китайский патриот Гуй Эр нерген возен. Тудын илышыже китайысе шуко йоча-шамычын гаяк. Ачаже Северный Китайыште японец-шамыч дене кредалмаште колен, аважымат японец-шамычак пуштыныт. Изи Гуй Эр вара кочаж дене пырля Китайысе ик воинский частьыш ушнен. Кредалмаште кочажат колен. Тунам самырык Гуй Эр тудын винтовкыжым налешат, отрядын полноправный боецше лиеш.

Снимкыште: Китайский студентка-шамыч ранитлалтше боец-шамычлан пӧлекым пуат.

Ик гана пычкемыш йӱдым Гуй Эрын улмо часть курыкысо аҥысыр ушелье дене каен. Частьын командирже корным пален налаш Гуй Эрым ончыко колта. Лач ушелье гыч лекмаште Гуй Эр пулемет-шамыч дене вооружитлалтше кугу японский отрядым ужеш.

Шке-шамычлан шижтараш йоча мӧнгеш куржнеже улмаш, но тиде жапыште японский дозор тудым ужын да кучаш тӧчен. Гуй Эр корным авырен шогышо солдатым пуштын, а почеш поктышо солдат-шамыч тӱшкаш ручной гранатым кудалтен. Тушман-шамычын нымом ыштен моштыде шогылтмыштым ужын, тудо шке отрядше дек куржын.

МОНГОЛЬСКИЙ НАРОДНЫЙ РЕСПУБЛИКЫН ПОГРАНИЧНЫЙ ПОЛОСАШТЫЖЕ ЯПОНО-МАНЧЖУРСКИЙ ВОЙСКА-ШАМЫЧЫН КОДШЫШТЫМ ПЫТАРЫМАШ

МНР-ыште монголо-советский войска штабын увертарымыже почеш, Халхын Гол эҥер деч востокышкыла улшо районышто монголо-советский ден японо-манчжурский войска-шамыч коклаште 5 гыч 17 август марте кугуак огыл разведывательный группа-шамычын ваш тӱкнымашышт лиеден. Тиде жапыште японский авиаций МНР территорийыш ятыр гана пураш тӧчен, но тиде тӧчымаш монголо-советский авиаций дене чактаралтын. Японский авиацийын налетшо-шамычым чактарен шогымо годым лийше воздушный бойлаште монголо-советский авиаций 5 гыч 17 август марте 31 японский самолетым волтен шуэн. Монголо-советский авиаций 7 самолетым йомдарен.

17 августышто японо-манчжурский войска - шамыч у вийым поген, Халхын Гол эҥерын восточный серыштыже, тиде эҥер деч 6 километрлан восточный велышкырак, ятыр важный господствующий высота-шамычым налаш тыршен, монголо-советский войска-шамычын позицийыштым атаковатленыт.

17, 18 да 19 август жапыште монголо-советский войска - шамыч японо-манчжурский войска-шамычын, атакыштым чактареныт да нуным обороныш куснаш вынудитлен, исходный позицийыш шӱкалыныт.

20 августышто монголо-советский войска - шамыч, монголо-советский авиаций дене пырля действоватлен, Халхын Гол эҥер деч востокышкыла тыла линий мучкак наступленийыш кусненыт. 21—28 август коклаште кок фланг гычат монголо-советский войска-шамыч дене авырналтше японо-манчжурский войска-шамыч шуко еҥым да материальный частьым йомдареныт да йӧршеш пытаралтыныт.

Японо-манчжур-шамычын кугуак огыл чыстыштын наступленийыш уэш куснаш тӧчымыштым монголо-советский войска-шамыч чактареныт, 28 гыч 29 август вашеш йӱдым МНР территорийыште японо-манчжурский войска-шамычын кодшышт пытаралтыныт да монголо-советский войска-шамыч МНР-ын государственный границыже рубежеш прочно пеҥгыдемдалтыныт.

Монголо-советский войска-шамыч могырыш манчжурский войска-шамычын первый смешанный бригадысе 14 пехотный полкын офицерже-шамыч вуйлатыме дене, оружиян 294 манчжур добровольно вонченыт.

Японо - манчжурский часть-шамычым пытарыме годым монголо-советский часть-шамыч 155 миллиметровый орудийым—5, 150 - миллиметровыйым—7, 105 - миллиметровыйым—12, 122 - миллиметровыйым—3, 75-миллиметровыйым — 50, 37 - миллиметровыйым—67, чылаже 144 орудийым; 67 станковый пулеметым; 98 ручной пулеметым; 36 минометым; 9.000 винтовкым; тӱрлӧ калибран 12 тӱжем снарядым; 8 танкым; 8 бронемашиным; 14 тракторым; 68 грузовой машиным; 19 легковой машиным руалтен налыныт.

Атаковатлыме мланде ӱмбалнысе войска-шамычлан полышым пуаш тыршен, японский авиаций шолдра соединений дене бойыш пижеден. 20 гыч 27 август марте лийше воздушный бойлаште монголо-советский авиаций 164 японский самолетым волтен шуэн, нунын кокла гыч — 123 истребитель, 36 бомбардировщик да 5 шуко веран штабной самолет. Монголо-советский авиаций тиде годым 16 самолетым йомдарен.

Тиддеч посна, 28 августышто монголо-советский авиаций 11 японский самолетым волтен шуэн, монголо-советский авиацийын йомдарымашыже лийын огыл. 29 августышто 8 японский самолетым волтен шумо, монголо - советский авиаций 1 самолетым йомдарен да 30 августышто 21 японский самолетым волтен шумо, тидын годым монголо - советский авиаций 1 самолетым йомдарен. (ТАСС).

Лӱддымӧ китайский йоча

8-ше армийын ик батальоныштыжо латкум ияш йоча улмаш. Тудын ачаж ден аважым японец-шамыч пуштыныт. Пеш шужен илыше йочам боец-шамыч ашнаш шкедекышт налыныт. Вашке йоча шкенжын лӱддымылыкшым да моштымашыжым ончыктен.

Ик уездный ола лишан японец-шамыч аэродромым ыштеныт. Тужеч кӱзышӧ самолет-шамыч эре китайский регулярный часть-шамычым бомбитленыт. Аэродромым пеш чот ороленыт, садлан тудым нигузеат шалаташ лийын огыл.

И вот, ик гана йӱдым тудо йоча уке лийын. Боец-шамыч кучедалме годым тудым колен манын шоненыт. Кок шагат гыч аэродром улмо районышто пеш чот пудештмаш шергылтын. Туштo мо лийме нерген нигӧат пален огыл.

Эрлашыжым йоча отрядыш толын, Кучедалмаш кайме жапыште мый колышо гай койын кийышым да пасуэшак кодым, манын тудо ойлен. Японец-шамычын каймекышт, йӱдым, тудо бензиновый бак-шамыч дек нушкын миенат, бак-шамычым тулым чыкен. Бак-шамыч пудештын аэродромым шалатеныт.

ЧАПАЕВ

Вася Чапаевым школыш тунемаш пумо годым ачаже йодын:

— А наукым тунемын кертат?

— Кертам,—йоча пеҥгыдын каласен.

Тудо тунемын пеш кертеш улмаш, но тунемаш шагал логалын. Шужен илымаш плотник Чапаевын ешыжым Казанский губерний шочмо Будайки ял гыч кинданрак верыш поктен колтен. Нуно Волга серысе Балаковыш кусеныт. Васялан школ нерген мондаш логалын. Тудлан иктаж могай пашам ыштен, оксам кычалаш кўлеш улмаш.

Латкок ияш Вася Чапаев еҥ коклашке каен. Пиалдыме илыш тўҥгалын...

Ик гана Вася сурт гыч алажуш йомын. Тудо Балаковыш толшо шарманщик кугызан коштедымыже нерген ойлымыжым колыштын. И 16 ияш Вася кугыза дене пырля каен. Чапаев шарманщик дене пырля Волга воктенысе олала мучко тўрлым ужын-колын коштеден. Трудовой калыклан илаш чыла вереат йöсö улмым раш ужын.

Тудо мöҥгышкыжö кок ий гыч пöртылын да ачаж дене пырля плотник пашам ышташ тўҥгалаш шонен пыштен. Тыге коштедыме деч вара Василий тыгай шып пашам ыштен, сай плотник лийын кертеш манын ачаже ўшанен огыл. Но, йоча годымсо гаяк, Василий ўскыртланен каласен:

— Кертам.

Тудо пеш мастар плотник улмаш. Тидым даже ачажат признатлен.

1914 ийыште Василийым сарышке налыныт. 1917 ийыште, шыжым, фронт гыч Чапаев йöршын вес айдеме лийын пöртылын. Тудо сай, эрыкан илышыш могай корно дене каяш кўлмым пален. Тудо большевик лийын. Чапаев партийын Николаевский уездной комитетыштыже шкенжым военный частьыш колташ йодын. Тыште утларак пайдале лийын кертам, манын шонен. Фронтышто тудо пеш сай разведчик лийын да военный пашам пеш сайын шинчен. Чапаевым 138-ше запасный полкыш колтеныт. Тушто салтак-шамыч тудым пеш вашке шке командирыштлан шогалтеныт. Нуно Чапаевым мужественный, открытый характеран улмыжлан, йолташ-шамыч дек сайын относитлымыжлан, военный пашам моткоч чаплын шинчымыжлан чот йöратеныт.

Йолташлан эҥгек лийме годым шке интересшым шотлыде полшаш—тиде Чапаевын первый правилыже улмаш.

Балаковышто белогвардейский мятеж тарванен. Чапаев Балаковысо пашазе-шамычлан полшаш каен. Тушто военный комиссарлан Чапаевын пеш йöратыме изаже Григорий шоген, садлан Чапаев утларак волноватлен. Но Балаковыш кайме корнышто Чапаев Березово селасе мятеж нерген пален налын. Тушто пеш вашке полыш кўлын. Балаковец-шамычлан полшаш эше Перекопновский отряд каен. Чапаев кужын шомыде, Березовышко кудалын. Белогвардеец-шамыч ўмбак кенета керылтын, нуным шалатен да Балаковыш каен. Тыште Перекопновский отряд дене пырля тушманым пытарен. Но изажым Чапаев ужын кертын огыл. Тудым ош бандит-шамыч пуштыныт.

Чапаев шке отрядше дене эн лўдыкшö верлашке кенета миен шуын, кулак-шамычын восстанийыштым шалатеден, ош казак-шамычым кырен. Чапаевын лўмжак тушманым лўдыктен. Чапаевын чапше шарлен. Тудым пашазе ден кресаньык-шамыч йöратеныт. Красногвардеец-шамыч тудым пагален „Чапай“ маныныт.

Чапаев нигунам чакнен огыл. Тудо боец-шамычшымат тушман деч нигунам лўдын куржаш огыл да тушман ўмбак эре шке керылташ туныктен.

Йöратыме Чапаев почеш—отрядын командирже, Пугачевский бригадын командирже, знаменитый чапаевский дивизийын командирже почеш боец ден командир-шамыч лўдде каеныт.

Советский власть верч кучедалмашыште чапаевский дивизий шуко чапле пашам ыштен. Тудо колчаковский армийым йöршын шалатен. Талантливый полководецын вуйлатымыже дене чапаевский полк-шамыч кугу храбростьым ончыктылыныт.

Уфа верч кучедалмашыште героизмым ончыктымылан правительство Чапаевым Йошкар Знамя орден дене наградитлен.

Уфа делан белогвардеец-шамычым шалатымек, Чапаевлан приказ пуалтын—12 июльлан тушман деч Уральскым утараш. Тушманлан шучко улшо чапаевский дивизий деч ош казак-шамыч чакненыт да куржыныт.

Югышкыла наступатлен кайше чапаевец-шамыч канаш шогалыныт. Чапаевский дивизийын штабше Лбищенскыште лийын. Кенета йўдым олаште лўйкалымаш тўҥгалын. Уремлаште казак-шамыч кояш тўҥгалыныт. Чапаевец-шамыч коклаште лийше предатель-шамыч тушманлан Лбищенскыш керылташ келшыше жапым ойрен пуэныт. Чапаевский полк-шамыч Лбищенск деч 70 километр тораште шогеныт.

Шаланыл пытыше чепаевец-шамыч пытартыш чўчалтыш вўр марте кучедалыныт. Но вий ик гай лийын огыл. Ош бандит-шамыч чапаевец-шамычым Урал эҥер деке ишеныт. Боец-шамыч эҥер вес могырыш ийын каяш манын вўдыш тöрштылаш тўҥгалыныт. Ранитлалтше Чапаевын ушыжо кайме гай лийын. Тудын ўшанле йолташыже Петька тудым эркын Урал эҥер дек волтен. Чапаев эркын ийын. Шке командирым аралашлан Петька лента пытымеш пулемет гыч лўйкален. Но тушманын пульыжо Чапаевым поктен шуын да Чапаев Уралын вўдыҥго коклаш йомын.

Тыге замечательный полководец, шке калыкын ўшанле эргыже, пеш чапле большевик Василий Иванович Чапаев колен.

Тиде 1919 ийын 5 сентябрьыште лийын.

Йошкар-Ола. Йоча-шамыч тунемаш каят.

ТУЛА ОЛАСЕ ЮНЫЙ МИЧУРИНЕЦ-ШАМЫЧ

Тула олаште 9-ше номеран школ уло. Тиде школышто естествознаний дене туныктышо Иван Дмитриевич Попов 1933 ийыште мичуринский кружокым организоватлен. Кызыт тиде кружок Иван Владимирович Мичуринын пашажым умбакыже ыштыше юный мичуринец-шамычын кружокышт коклаште поснак ойырлалт шога.

Иван Дмитриевичын ойжо почеш кружок школ воктенысе участкеш опытный садым кушташ кöнен.

Телым кружокын членже-шамыч шуко заниматленыт, И. В. Мичуринын возымо книгажым шуко лудыныт, а вара тудын деке каҥашым налаш каеныт. Иван Владимирович нунын дене сайын мутланен, шуко кўлешан каҥашым пуэн. Адак Мичурин нунылан шындашышт шкенжын сорт олмапу ден емыж растений-шамычым ятыр пуэн.

Шошым юный мичуринец-шамыч пашам виян ышташ тўҥгалыныт. Олмапуым, грушым, вишньым, сливым, виноградым, пеледыш ден пакча саска-шамычым шындылыныт.

Тула оласе 9-ше номеран школын юный мичуринецше **Юдаева Люба** изи олмапуым шындаш ямдыла.

Школьник-шамыч шкенынтын шындыме питомец-шамычым кугу йöратымаш дене эскерен, куштен шогеныт. Нуно шке ончыланышт тыгай задачым шынденыт: Иван Владимирович Мичуринын методшо дене плодовой да емыж саска растений-шамычын у сортыштым лукташ да нуным калык коклаш шараш.

1938 ийыште юный натуралист-шамычын областной слетышт лийын. Тиде слетышто Тула оласе юный мичуринец-шамыч шкенынтын пашашт нерген каласкаленыт. Шкенжын пашаже нерген юннат Гайдуков Слава тыге ойлен:

— Мый юннат - шамыч кружокышто тудым организоватлымын первый кечыж гычак ыштем. 1935 ийыште пашам активно ыштымемлан мыйым Мичуринск олаш колтышт. Мый тушечын мичуринский сорт тўрлö плодовой ден емыж саска растений-шамычым конденам.

Кызыт юный мичуринец-шамыч шке мичуринский сорт олман, вишньын, грушын, сливын пушеҥгыже-шамычым ончен куштат. Тыгакак нуно шкеак у сорт плодовой пушеҥге ден емыж саска растений-шамычым луктыт.

Теве тиде садыште Северный ош виноград пеледын. Тыгай сорт виноград йўштö дечын огеш лўд. А вот Шасля лўман виноград (южный сорт) йўштö дечын лўдеш. Май тылзыште юннат Гайдуков Северный ош виноград дене Шасля сорт виноградым скрещиватлен. Тыге Гайдуков йўштым чытыше Северный ош виноград гайым, но тамже Шасля сортын гай лийше у сорт виноградым лукташ ыштен. Кызыт гибридный виноградын нöшмыжым ўдымö.

Тула оласе 9-ше номеран школын юный натуралистше - шамыч мичуринский сорт Бельфлер-китайка олмапуын пеледышыже ден Антоновка сорт олмапуыя пеледышыжым скрещиватленыт. Скрещиватлымашым 1936—37 ийлаште эртарыме. Кызыт 100 утла тыгай сорт гибридым шындыме. Нине олмапу-шамычеш Бельфлер - китайка да Антоновка урлык-шамычым скрещиватлыме дене лукмо у сорт олма-шамыч шочшаш улыт.

Ик гана школьник-шамыч тушто илыше еҥын пакчаштыже сливын пушеҥгыжым ужыныт. Тыште пеш шолдыра, шере таман слива-шамыч шочыныт. Йоча-шамыч тиде слива нерген Мичурин лўмеш плодоводствын Научно-исследовательский институтыш увертареныт. Институтышто тиде сливым шымлен налынытат, сайлан шотленыт. Кызыт участкыште тиде сливын 500 пушеҥгыжым шындыме.

Школьный мичуринский кружокын пашаже пеш кугу полышым пуа. Тиде кружок изирак питомникым организоватлен. Тушто мичуринский сорт плодовой ден емыж саска растений-шамычым ешарен, куштен шогат да школ ден кохозлашке шарат. Ий еда тиде питомник гыч 2 тўжем наре тыгыде пушеҥгым нынгаят. Кызыт тиде питомник олма, слива да тўрлö емыж саска-шамычын растенийышт дене 20 школым да ик колхозым снабжатлен.

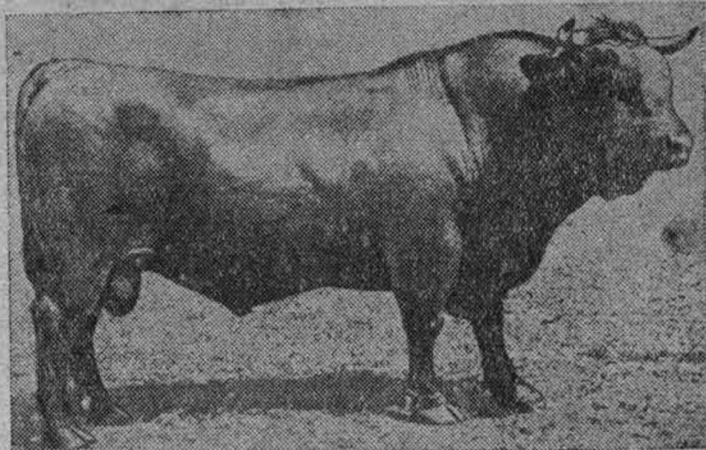
Всесоюзный ял озанлык выставкыште „Плодоводство“ павильонын уголокшо.

Фото Погостскийын.

Йоча-шамычын ончен куштымо растений-шамыч Всесоюзной ял озанлык выставкын мичуринский участкысе „Юннаты“ павильонышто улыт. Тыште нунын колтымо олман, грушын, сливын, вишньын пушеҥге-шамычым, эҥгеж ден шоптырвондо-шамычым ужаш лиеш. Юный мичуринец - шамычын пашаштым „Юннаты“ повильонышто раш ончыктымо.

Мичуринский кружокым пашам сайын ыштымыжлан областной земельный отдел премироватлен.

Тульский городской совет юный мичуринец-шамычын пашаштым аклен. Тудо 9-ше номеран школлан Иван Владимирович Мичуринын лўмжым пумо.

Всесоюзный ял озанлык выставкыште.
„КИМ“ совхозын бестужевский урлык эн сай ўшкыжшö „Наждак“. Тудо 1.105 килограмм нелытан.

82

Вот угыч шӧртньӧ шыже толын,
Вот угыч шӱм-кыл йывыртен.
Йыр тӱрлеман яндар у шелкым
Пӱртӱс ялт ӱдыр гай чиен.

Яндар уш дене школыш угыч
Йоча-влак куржыт ӱчашен.
Ончен окнашке мыйже нуным
Йоча годсемым шарналтем.

Чылам шарналын пурыш ушыш
Эн первой школыш ошкылмем;
Вуем гыч эркын налын упшым
Волгыдо классыш пурымем.

Кугу омса виш почылт кайыш
(Кынел шогална ме чылан),
Учитель эркын вуйжым савыш,
Ойлаш тӱҥале пеш шыман.

Тений мый шке улам учитель,
Могай ласкан чучеш шӱмлан.
Портфелым налын школыш писын
Йоча-влакем дек ошкылам.

В. Рожкин.

Немда средний школа,
У-Тор'ял район.

КЕҤЕЖ КАНИКУЛ, ЧЕВЕРЫН КЫЗЫТЕШ!

Шижаш ялт огеш лий кеҥежше эрта,
Да шыже кечат юалген лишемалын.
Пушеҥге лышташ ошемал нанчалга.
Тунемаш у кече—сентябрьна толын.

Ер дене, чодраште йӱкнаже шурген,
Пашаште, модмаште ме первый ыльна.
Лагерь, санаторий мемнан сай ончен,
А ынде школлаште отличник лийына.

Вот тевыс у шыже мемнан дек толеш.
Школнаже йочажым пешак чот вучен.
А ме шулдыранла пешак йывыртен
Парт коклашке уэш шична куанен.

Шижашак ыш лий, сай канышна кодо,
А шыже внешак кеҥежым покта.
Сай, сылне каныш, чеверын кызытеш!
Чеверын, чодра, да ер—йӧратыме верна!

Евсеева Мария.

ШЫЖЕ ТОЛЬО

Покшымаҥын
Шыже толын,
У картиным
Суретлен.
Шӧртньӧ гае
Лышташ велыт
Чодра корным
Чевертен.
Уржа озым
Раш лекталын—
Пасу сылнын
Ужарга,
Шошым олык гай
Коялын
Адак угыч
Оварга.
Ер вӱднаже
Шемемалын,
Яндарем
Шып лӱнга,
Коклан колжо
„Льоп" чумалын
Шокшо жапым
Шижтара.
Но мардежше
Адак лектын
Кож укшлашке
Шуын пижеш,
Тудын йӱкшӧ
Пылышемлан
Тыгеракын
Шокталеш:
„Чыла чонаным
Шижтаралын
Шыже тольо—
—Сай улат!
Чие, рвезе,
У сумкатым,
Таче школыш
Ошкылат."

Осмин Йыван.

ЙОЧА ПАЙРЕМ

31-ше август. Тунемме ий тӱҥалме лӱмеш Комсомольский садыште тачe йоча пайрем.

Пайремым почмек, ВЛКСМ Горкомын пионерский отдел вуйлатышыже Згурская Люба да ГорОНО гыч представитель Дождиков йолташ йоча-шамычым у тунемме ий тӱҥалме дене саламлат. Шушаш тунемме ийыште эше сайын тунемаш да чыла шотыштат примерный лияш нуно йоча-шамычлан желатлат.

Пайрем кечын йоча-шамычлан Пионер пӧртысӧ кукольный театр инсценировкым ончыктен. Куаныше йоча-шамыч шуко жап тӱрлӧ модыш дене модмек гына мӧнгышкышт каеныт.

АЛЬБЕРТ КУАНЕН

Свинцов Альберт Мустай НСШ-ын 4-ше классшым тунем пытарен.

— Мый тунемаш тӱҥалме кечым кажне кечын вучен. Вучымем шуын—мый ынде 5-ше классыште тунемаш тӱҥалым,—Альберт куанен ойла.

Кузе от куане, вет Альберт шошо испытанийым чыла предмет денат отлично сдатлен. Тудо Похвальный грамотым налын! Альберт каникулымат сайын эртарен: йолташыже-шамыч дене пырля модын, йӱштылын, адак кожлашке тӱрлӧ саска погаш коштын. Чеховын „Каштанка" книгажым, Горькийын „Архип коча ден Ленька" книгажым лудын. Адак „Ленин в Октябре" кинофильмым ончен.

— Мый эн утларакше географий да руш йылме предмет-шамычым йӧратем. Ӱмаште Аблинов Виталий руш йылме дене начар тунемеш ыле, мый тудлан полшаш тӱҥальым, а шошо испытанийыште Виталий „хорошо" отметка дене сдатлыш. Теният мый йолташем-шамычлан тунеммаштышт полшаш тӱҥалам. Мый школым, туныктышо-шамычым пеш пагалем, йолташем-шамычымат йӧратем. Мый эре отлично тунемаш тӱҥалам, Конаков Аркадий йолташемым соцсоревнованийыш ӱжам,—куанен ойла Альберт. **Сима Чайкина.**

Шернур район,
Мустай НСШ.

Мыйын—ныл оборонный значок

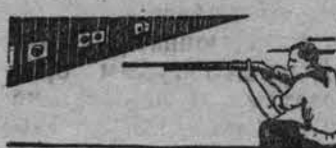
Сталинский звезда йӱмалне илыше йоча - шамычын ончыкылык корнышт волгыдо да эше пиалан. Мемнам пӱтынь советский калык, великий вождь Сталин йолташ воспитатлат.

Мый ынде шымыше классыште тунемам. Кодшо тунемме ийым отличнын тунемын пытаренам. Садлан школа тений „Таир" пионерский лагерыш канаш колтыш. Шкенан родиныла достойный эрге-шамыч кӱлыт. Мый тушто ныл оборонный значоклан—БГТО, ЮВС, ГСО, ПВХО-лан нормым сдатленам. Ынде шкенан классыште тунемше-шамычлан значок налашышт полшаш тӱҥалам. Мемнан отрядысе пионер-шамыч чыланат значокан лийыт.

Семенов Аркаша, Галямова Маруся, Кузьминых Гена адак мый комсомолыш пураш ямдылалтына. Латкандаш ияш лиймек, мый Йошкар Армий радамыш каемат, шкенан родиным мирный илышыжым достойно аралаш тӱҥалам.

Бастраков Миша.

Йошкар-Ола,
4-ше номеран школа.

ГЕРМАНИЯ ДЕН ПОЛЬША КОКЛАШТЕ ВОЕННЫЙ ДЕЙСТВИЙ ТӰҤАЛЫН

Первый сентябрьыште Германия ден Польша коклаште военный действий тӱҥалын. Эрдене эрак германский войска-шамыч ятыр вереак польский границым вонченыт. Тиде жапыштак германский самолет-шамыч польский олалашке налетым ыштылыныт. Германский авиаций Каттовицы, Краков, Гдыня да Пуцк ола-шамычым бомбардироватлен.

Варшава кызыт марте кум гана налетлан подвергатлалтын. Самолет-шамычым польский зенитный артиллерий лӱйкален, нуно тылеч вара бомбым кудалтыдеак пӧртыл каеныт.

Польский коридорышто военный самолет-шамыч Хойницы ола велке действоватлаш тӱҥалыныт. Ик жапыштак Данцигыште Германский войска Весерплатем атаковатлен (Весерплате—Данцигский порт гыч лекмаш дене улшо вер, тыште польский военный склад-шамыч располагатлалтыныт).

Варшавыште тачe кече мучко ятыр ганак воздушный тревога лийын.

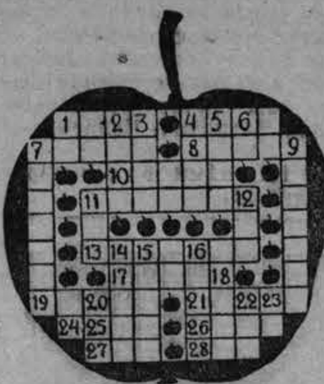
Германский военный вийын верховный командованийже Силезий, Помераний да Восточный Пруссий гыч германский войска-шамычын наступленийышт умбакшымат лийын шогымыжо нерген увертара. Юг гыч наступатлыше германский войска,—маналтеш увертарымаште,—Неймарк—Суча линийышке шуын. Моравский Острава деч югыштырак Тешин лишне Ольша энгерым вончымо. Югышто, Польшын индустриальный районлаштыже германский войска Каттовицы районышто ончыкыла кая. Силезий гыч наступатлыше войска Ченстохов велке да тудын деч северышкыла кая. Коридорыштӧ германский войска Брахе эҥер деке лишемеш да Накла гутлаште Нетце эҥерын шуын. Грауденец лишне бой лийын шога. Восточный Пруссий районышто германский войска-шамыч бойым польский территорийыште эртарат. Германский военно-морской вийын частьышт Данцигский бухта ончылан позицийым занимателеныт. Нейфартассерыште шогышо военный „Шлезвиг—Гольштейн" корабль польский войскан налын шогымо Вестернплаттешке лӱйкалаш тӱҥалын. Гдыня портымат тугак Германийын военно-воздушный вийже бомбардироватлен".

Кроссворд

Горизонтальысе мут-шамыч:

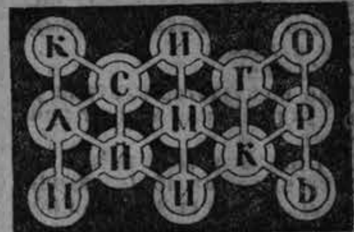
1. Школысо занятий. 5. Вӱд авыртыш. 7. Пушын ӱзгарже. 8. Кочкыш продукт. 10. Лӱм. 11. Пионер-шамычын тӱмырышт. 13. Ныл еҥан музыкальный ансамбль. 17. Пионерский лагерь. 19. Тунемме ӱзгар. 21. Кочкыш. 24. Кемлык, ботинкылык материал. 26. Еҥ лӱм. 27. Толшо еҥ. 28. Книга ӱмбал.

Вертикальысе мут-шамыч:

2. Пакча саска. 3. Египетын олаже. 4. Культурнын каныме вер. 5. Айдемым пукшышо, чиктыше. 6. Вуйысо меж. 7. Н. Островскийын „Гудок" ойлымашыже гыч герой. 9. Пионерский отрядын ӱзгарже-шамыч. 11. Шокшо вӱд оптымо ате. 12. Гамман ужашыже-шамыч. 14. Паровоз почеш кайше. 15. Вӱд воктенсе кушкыл. 16. Кавказысе эҥер. 18. Могай улмым каласымаш. 20. Ӱзгарын яндарлыкше 23. Шинчыше вӱд. 25. Ате пундашеш кодшо нугыдо сыра.

Лудса

Тыште ик буква гыч весыш каен, великий писательын лӱмжӧ ден фамилийжым лудса.

Шарада

Шарадем вучен тендам.
Ончылан шынден буквам,
Кум буквам пуэн вӱд.
Иктеш лиеш ныл йӱк,
вучалше тендам.

Чайнворд

(Ответ. 10 августысо „Ямде лий"-ым ончо)

1. Ямал. 2. Легион. 3. Нансен. 4. Нанду. 5. Урал. 6. Левин. 7. Налим. 8. Муму. 9. Упш. 10. Шекспири. 11. Рак. 12. Камбуз. 13. Зея. 14. Яна. 15. Арамис. 16. Сап. 17. Пири. 18. Инд. 19. Домбра. 20. Амбарчик. 21. Корно. 22. Оризаба. 23. Алмаз. 24. Зал. 25. Лум. 26. Матрос. 27. Слон. 28. Нант. 29. Торпедо. 30. Озон. 31. Нуж. 32. Жираф. 33. Фрегат. 34. Таймыр.

Отв. редактор—
И. М. МУЗУРОВ.

Уполн. Марглавлита № А—766.

Йошкар-Ола, Маргосиздатын типографийже.